बभ्फाङ जिल्लामा प्रचलित लोककथाहरूको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग अन्तर्गत स्नात्तकोत्तर तह दोस्रो
वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका निम्ति प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
लक्ष्मीकान्त जोशी
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर
काठमाडौं

२०६८

शोधनिर्देशक
प्रा.डा. मोतीलाल पराजुली

बझाङ जिल्लामा प्रचलित लोककथाहरूको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग अन्तर्गत स्नात्तकोत्तर तह दोस्रो
वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका निम्ति प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
लक्ष्मीकान्त जोशी
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं
२०६८

शोधनिर्देशकको सिफारिस

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग स्नात्तकोत्तर तह, दोस्रो वर्षका छात्र लक्ष्मीकान्त जोशीले **बझाङ जिल्लामा प्रचलित लोककथाहरूको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । उहाँको यस शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि. समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६८/९/१४

....

प्रा.डा. मोतीलाल पराजुली

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि., कीर्तिपुर

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको स्नात्तकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनको लागि प्रस्तुत बझाङ जिल्लामा प्रचलित लोककथाहरूको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१. प्रा. डा. देवीप्रसाद गौतम ....

(विभागीय प्रमुख)

२. प्रा.डा. मोतीलाल पराजुली ....

(शोधनिर्देशक)

३. सह प्राध्यापक गंगाप्रसाद अधिकारी ....

(बाह्य परीक्षक)

मिति २०६८/९/ १७ गते

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले मेरा श्रद्धेय गुरू **प्रा.डा. मोतीलाल पराजुली**को बौद्धिक एवम् सुझबुझपूर्ण निर्देशमा तयार पारेको छु । आफ्नो कार्यव्यस्ततालाई पर पन्छाएर अमूल्य सरसल्लाह एवम् दिशानिर्देश गरी शोध चयनदेखि शोधपत्र तयार पार्दासम्म सहयोग गर्नु हुने मेरा शोधनिर्देशक प्राध्यापक गुरूप्रति चिरऋणी रहँदै सर्वप्रथम आभार व्यक्त गर्दछु । प्रस्तुत शोधकार्य गर्नका लागि **विभागीय** स्वीकृति प्रदान गरी अनुसन्धानको ढोका खोली दिनु हुने विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतमज्यूमा हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

सामग्री संकलन मा सहयोग गर्ने त्रिभुवन विश्वविद्यालय केन्द्रीय पुस्तकालयलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । शोध लेखनको क्रममा आवश्यक सूचना प्रदान गर्नुका साथै सामग्री उपलब्ध गराउने कार्यमा सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण महानुभावहरूमा हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । शोधका क्रममा महत्वपूर्ण सरसल्लाह एवम् सहयोग प्रदान गर्नुहुने मित्र पुष्कररराज भट्ट प्रति म कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । शोधका निमित्त सामग्री संकलन कार्यमा सरसहयोग गर्नुहुने बझाङ्का लोककथाका संकलकहरू प्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

मेरो अध्ययन कार्यलाई यहाँसम्म पुऱ्याउने पूज्य माता धनलक्ष्मी जोशी र पिता अम्मरराज जोशी एवम पितामह धनभक्त जोशी प्रति म सधैँ ऋणी रहने छु । समयमै टङ्कण गरिदिनु हुने युनिभर्सल कम्प्युटर सेन्टर, कीर्तिपुर लाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा, म यो शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

शैक्षिक सत्र: २०६४/०६६

क्रमाङ्क : १८

मितिः २०६८/९/१७ गते

....

(लक्ष्मीकान्त जोशी)
स्नात्तकोत्तर दोस्रो वर्ष
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय, कीर्तिपुर

विषय सूची

पहिलो परिच्छेद **१-३**

१.१ विषय परिचय १

१.२ समस्या कथन १

१.३ शोधको उद्देश्य १

१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा २

१.५ अध्ययनको औचित्य, महत्व र उपयोगिया ३

१.६ अध्ययनको सीमाङ्कन ३

१.७ अध्ययन विधि ३

१.८ शोधपत्रको रूपरेखा ३

दोस्रो परिच्छेद

लोककथाको परिचय र सिद्धान्त **४-१६**

२.१ लोककथा सिद्धान्त ४

२.१.१ लोककथाको परिचय ४

२.१.२ लोककथाको परिभाषा ६

२.१.३ लोककथाका विशेषताहरू ७

(क) कल्पनाको प्रबलता ७

(ख) उपदेशात्मकता ८

(ग) रोचकता ८

(घ) ऐतिहासिकता ८

(ङ) सामाजिकता ८

(च) धार्मिक प्रवृत्ति ८

(छ) सरलता एवं सुगमता ९

(ज) मानवको मूल प्रवित्तिसँग साहचार्य ९

(झ) भाग्यवादी प्रवृत्ति ९

(ञ) प्रकृतिमूलकता ९

(ट) अतिशयोक्तिमूलकता ९

२.२. लोककथाका तत्त्वहरू १०

(क) कथावस्तु १०

(ख) पात्र १०

(ग) परिवेश १०

(घ) संवाद ११

(ङ) उद्देश्य ११

(च) भाषा ११

(छ) लोकतत्त्व ११

२.३ लोककथाको वर्गीकरण ११

२.२.६ लोककथाको अध्ययन परम्परा १४

तेस्रो परिच्छेद

बझाङ जिल्लामा प्रचलित लोककथाहरूको सङ्कलन १७-४९

३.१ लागा देवताको बात १७

३.२ राँगो र दलवीर्‍याको बात १९

३.३ नौमुखे राक्षस १९

३.४ नझाने गाउँको बाटै नसोध्नु २१

३.५ भाग्यमानी भाइ बहिनी २२

३.६ जालपा देवीको बात २३

३.७ सुगा चणाको बात २५

३.८ सत्यको विजय २६

३.९ लामो चुल्ठोको बात २७

३.१० बाहुनले पाएको न्यायको लोककथा २७

३.११ कसाई र शिक्षक (मास्टर) २८

३.१२ राजकुमारीको भ्यागुत्तोसँग विवाह २९

३.१३ सिलिङ्ग्या डालीको बात ३०

३.१४ झुटा गर्दा दुख पाइनु ३२

३.१५ कुकुर बिल्लाको बात ३४

३.१६ बाबु चेलाको बात ३४

३.१७ धर्म राख्यो भने भेट हुन्छ भन्ने बात ३५

३.१८ पाले पुण्यु मारे पाप ३६

३.१९ दिदी नहुँदा भाई बिचल्लीमा ३७
३.२० सुर्मा देवीको बात ३८
३.२१ गरिबलाई दुःखको लोककथा ४०
३.२२ बुद्धिमान बुढाबुढी ४१
३.२३ एक राजा सात रानी ४३
३.२४ देवताको वरदानबाट छोरा पाए ४४
३.२५ माल बाखाको लोककथा ४५
३.२६ मान्छे राक्षसको कब्जामा ४७
३.२७ धामीले राक्षसको भूत खाए ४८

चौथो परिच्छेद

बझाङी लोककथाको वर्गीकरण र विश्लेषण ५०-९८

४.१. बझाङी लोककथाको वर्गीकरण ५०
४.१.१ पशुपक्षीका लोककथा ५०
४.१.२ दैवी लोककथा ५०
४.१.३ साहस तथा बहादुरीका लोककथा ५०
४.१.४ धार्मिक लोककथा ५१
४.१.५ मानवका विशेष स्वभाव र प्रवृतिका कथा ५१
४.१.६ सांस्कृतिक ऐतिहासिक लोककथा ५१
४.१.७ अति मानवीय पात्र भएका लोककथा ५१
४.२ विश्लेषण ५१
४.२.१ लागा देवताको बात लोककथाको विश्लेषण ५१
४.२.२ राँगो र दलवीरयाको बात लोककथाको विश्लेषण ५४
४.२.३ नौमुखे राक्षस लोककथाको विश्लेषण ५५
४.२.४ भाग्यमानी भाई बैनी लोककथाको विश्लेषण ५७
४.२.५ जालपा देवीको बात लोककथाको विश्लेषण ५९
४.२.६ सुगा चणाको बात ६१
४.२.७ सत्यको विजय लोककथाको विश्लेषण ६३
४.२.८ लामो चुल्ठोको बात लोककथाको विश्लेषण ६५

४.२.९ बाहुनले पाएको न्याय लोककथाको विश्लेषण ६६
४.२.१० कसाई र शिक्षक लोककथाको विश्लेषण ६८
४.२.११ राजकुमारीको भ्यागुतोसँग विवाह लोककथाको विश्लेषण ६९
४.२.१२ सिलिङ्गा डालीको कथा लोककथाको विश्लेषण ७१
४.२.१३ झुठो गर्दा दुःख पाउनु लोककथाको विश्लेषण ७३
४.२.१४ कुकुर बिल्लाको बात लोककथाको विश्लेषण ७५
४.२.१५ बाबु चेलाको बात लोककथाको विश्लेषण ७६
४.२.१६ धर्म राख्यो भने भेट हुन्छ लोककथाको विश्लेषण ७८
४.२.१७ पाले पुण्यु मारे पाप लोककथाको विश्लेषण ७९
४.२.१८ दिदी नहुँदा भाईको बिचल्ली लोककथाको विश्लेषण ८१
४.२.१९ सुर्मा देवीको बात लोककथाको विश्लेषण ८२
४.२.२० गरिबलाई दुःख लोककथाको विश्लेषण ८४
४.२.२१ बुद्धिमान बुढाबुढी लोककथाको विश्लेषण ८६
४.२.२२ एक राजा सात रानी लोककथाको विश्लेषण ८८
४.२.२३ देवताको बरदानबाट छोरा पाए कथाको विश्लेषण ९०
४.२.२४ माल बाख्राको लोककथाको विश्लेषण ९१
४.२.२५ मान्छे राक्षसको कब्जामा लोककथाको विश्लेषण ९३
४.२.२६ धामीले राक्षसको भूत (पाठो) खाए लोककथाको विश्लेषण ९५
४.२.२७ नभ्क्याने गाउँको बाटो नसोध्नु ९६

पाँचौ अध्याय

उपसंहार **९९-१०४**

५.१ शोध निष्कर्ष ९९
५.२ सम्भावित शोध शीर्षकहरू १००
परिशिष्ट एक १०१
सन्दर्भ कृति सूची १०३